

KÖZÉPKOR - ESSZÉFELADATOK

1. Szent Ágoston szerint miért kapta meg az ember Istentől a "természetes ítélőképesség adományát"?

(Szent Ágoston: *A szabad akaratról*)

Istennek, a világ irányítójának legigazságosabb döntése szerint ama első házasságból tudatlanságban, erőtlenségben és halandóságra születünk, minthogy ama első pár is bűne miatt tévelygésbe, szükségbe és a halálba zuhant; így már az ember születésében eredendően Isten büntető igazságossága mutatkozik meg, fejlődésében pedig megszabadító irgalmasság. Mert az első embert megfosztotta a boldogságtól, de a termékenységétől nem, s így ennek utódai a maguk nemében testiségük és halandóságuk ellenére is a föld díszére és ékességére válnak.

Az viszont nem lett volna méltányos, ha az ember önmagánál jobbat nemzett volna. Ahhoz azonban, hogy az utódok Isten felé forduljanak, s így elkerülhessék a rájuk szabott ítéletet, mely az első ember Istentől való elfordulásából hárul rájuk, akaratukat nem elegendő nem akadályozni, hanem támogatni is kellett. A világ teremtője ezáltal is megmutatta, milyen könnyen megmaradhatott volna az ember – ha akart volna – abban az állapotban, amelyben megteremtette: hiszen utódai még túl is tudtak jutni azon, aminek születtek. Továbbá, ha Isten egyetlen lelket teremtett, s az összes utána született ember lelke ebből származik, elmondhatja valaki magáról, hogy nem vétkezett az első emberrel együtt? De ha minden egyes születendő emberben újraszületik a lélek, akkor az egyáltalán nem visszás, sőt a tökéletes rendezettség jele, hogy a vétkes előd a felelős az utód természetéért, a derék utód viszont kiérdemli az előd természetét. Mi abban a méltatlan, hogy a teremtő úgy akarta megmutatni, sőt kitüntetni a lélek méltóságát a testi teremtményekkel szemben, hogy az egyik felemelkedése azon a fokon kezdődhet el, ameddig a másik süllyedt? Amikor az első bűnös lélek eljutott a tudatlanságig és az erő hiányáig, ezt joggal nevezhetjük büntetésnek, mert a büntetés előtt jobb volt. Ha az utána születő lélek oly állapotban kezdi el életét, mielőtt még vétkezett, sőt élt volna, amilyenné a másik lett bűnös élete során, ez sem csekélység, s ezért köszönetet kell mondani teremtőjének; mert már születése és életének kezdete is jobb, mint egy mérges tökéletes test. Mert már az is több a közepszerű jónál, hogy lélek, és természeténél fogva felülmúl minden testet, de ezenfelül az is módjában áll, hogy a teremtő segítségével nemesebbé tegye magát, és buzgó istenfellelemmel mindazokat az erényeket elsajátítsa és magába olvassza, amelyektől a kínzó erőtlenség és a vak tudatlanság megfosztotta.

Ha ez így van, a születendő lélek számára az erő és a tudás hiánya nem a bűn büntetését, hanem a továbbhaladásra való buzdítást és a tökéletesedés kezdetét jelenti. Mert nem kis dolog, hogy mielőtt bármiféle érdemeket szerezhetett volna, az ember megkapja a természetes ítélőképesség adományát, melynek segítségével a bölcsességet a tévelygés, a nyugalom pedig a fáradozás elé tudja helyezni, s így e javakra nem születése, hanem erőfeszítései révén tehet szert. Ha ezt nem akarja megtenni, joggal tartják majd bűnösnek, mert nem használta fel jól a ráruházott képességet. Bár tudatlanul és erőtlenül született, semmilyen szükségszerűség nem kényszeríti rá, hogy megmaradjon ebben az állapotban. Az ilyen lelkeknek azonban csupán a mindenható Isten lehetett a teremtője; ő hozza létre őket, mikor még nem is szeretik, s ő tökéletesíti őket, ha már szeretik, s ő ad létet a nem létezőknek, azoknak pedig, akik szeretik őt, mert általa vannak, boldogságot.

[...]

Mert ő megadta annak képességét, hogy a fáradságos feladatok idején helyesen cselekedjünk, és a feledés vakságában megmutatta a hit útját, és ítélőképességet kölcsönzött, melynek révén minden lélek belátja, hogy haszon nélküli tudatlanságából a tudás felé kell igyekeznie, és szüntelenül szorgosan kell fáradoznia, hogy a helyes cselekvéshez szükséges erő hiányát le tudja győzni. Mindehhez a teremtő segítségével és támogatásáért kell könyörögnie: ő utasítja és irányítja a próbálkozót a külső törvény és a szív buzdító belső hangja segítségével, és a boldog ország dicsőségét azok számára készíti elő, akik győzelmet arattak afőlött, aki az embert a rosszra való csábítással eme nyomorúságba taszította és legyőzte.

2. Szent Ágoston milyen értelemben használja a szabadság fogalmát? Miként járhat együtt az emberi léttel a szabadság?

(Megadott műrészlet: Szent Ágoston: *A szabad akaratról*)

Istennek, a világ irányítójának legigazságosabb döntése szerint ama első házasságból tudatlanságban, erőtlenségben és halandóságra születünk, minthogy ama első pár is bűne miatt tévelygésbe, szükségbe és a halálba zuhant; így már az ember születésében eredendően Isten büntető igazságossága mutatkozik meg, fejlődésében pedig megszabadító irgalmasság. Mert az első embert megfosztotta a boldogságtól, de a termékenységétől nem, s így ennek utódai a maguk nemében testiségük és halandóságuk ellenére is a föld díszére és ékességére válnak. Az viszont nem lett volna méltányos, ha az ember önmagánál jobbat nemzett volna. Ahhoz azonban, hogy az utódok Isten felé forduljanak, s így elkerülhessék a rájuk szabott ítéletet, mely az első ember Istentől való elfordulásából hárul rájuk, akarataikat nem elegendő nem akadályozni, hanem támogatni is kellett. A világ teremtője ezáltal is megmutatta, milyen könnyen megmaradhatott volna az ember – ha akart volna – abban az állapotban, amelyben megteremtette: hiszen utódai még túl is tudtak jutni azon, aminek születtek. Továbbá, ha Isten egyetlen lelket teremtett, s az összes utána született ember lelke ebből származik, elmondhatja valaki magáról, hogy nem vétkezett az első emberrel együtt? De ha minden egyes születendő emberben újraszületik a lélek, akkor az egyáltalán nem visszás, sőt a tökéletes rendezettség jele, hogy a vétkes előd a felelős az utód természetéért, a derék utód viszont kiérdemli az előd természetét. Mi abban a méltatlan, hogy a teremtő úgy akarta megmutatni, sőt kitüntetni a lélek méltóságát a testi teremtményekkel szemben, hogy az egyik felemelkedése azon a fokon kezdődhet el, ameddig a másik süllyedt? Amikor az első bűnös lélek eljutott a tudatlanságig és az erő hiányáig, ezt joggal nevezhetjük büntetésnek, mert a büntetés előtt jobb volt. Ha az utána születő lélek oly állapotban kezdi el életét, mielőtt még vétkezett, sőt élt volna, amilyenné a másik lett bűnös élete során, ez sem csekélység, s ezért köszönetet kell mondani teremtőjének; mert már születése és életének kezdete is jobb, mint egy mégoly tökéletes test. Mert már az is több a közepszerű jónál, hogy lélek, és természeténél fogva felülmúl minden testet, de ezenfelül az is módjában áll, hogy a teremtő segítségével nemesebbé tegye magát, és buzgó istenfélelemmel mindazokat az erényeket elsajátítsa és magába olvassza, amelyektől a kínzó erőtlenség és a vak tudatlanság megfosztotta.

Ha ez így van, a születendő lélek számára az erő és a tudás hiánya nem a bűn büntetését, hanem a továbbhaladásra való buzdítást és a tökéletesedés kezdetét jelenti. Mert nem kis dolog, hogy mielőtt bármiféle érdemeket szerezhetett volna, az ember megkapja a természetes ítélőképesség adományát, melynek segítségével a bölcsességet a tévelygés, a nyugalmat pedig a fáradozás elé tudja helyezni, s így e javakra nem születése, hanem erőfeszítései révén tehet szert. Ha ezt nem akarja megtenni, joggal tartják majd bűnösnek, mert nem használta fel jól a ráruházott képességet. Bár tudatlanul és erőtllenül született, semmilyen szükségszerűség nem kényszeríti rá, hogy megmaradjon ebben az állapotban. Az ilyen lelkeknek azonban csupán a mindenható Isten lehetett a teremtője; ő hozza létre őket, mikor még nem is szeretik, s ő tökéletesíti őket, ha már szeretik, s ő ad létet a nem létezőknek, azoknak pedig, akik szeretik őt, mert általa vannak, boldogságot. Avagy talán Isten rejtekében már léteznek a lelkek, s őket küldi le, hogy a születendő emberek testét meglelkesítsék és irányítsák. Ezeknek az a feladatuk, hogy a bűnbeesés büntetéséből: az első ember halandóságából született testet jól irányítsák, az erények segítségével megtisztítsák, s törvényes és jól rendezett szolgálatot szabjanak ki rá, hogy ezáltal az elrendezésnek megfelelően és a maga idején helyet biztosítsanak számára is az égi halhatatlanságban. Ha azután belépnek e világi létükbe és felöltik halandó tagjaik terhét, többé már nem emlékeznek előző életükre s magukra veszik létük fáradozásait: ebből származik a tudatlanság és a tehetetlenség. De ami az első ember számára a halál büntetése volt, és a lelket nyomorúságba taszította, az ezek számára annak a szolgálatnak a kapuja, melynek révén újra meg tudják szerezni testük romolhatatlanságát. A tudás és erő hiányát csak azért nevezzük bűnnek, mert ezeket az első bűnösből származó test hozza létre a hozzákapcsolódó lelkekben, de sem nekik, sem a teremtőnek nem lehet bűnül felróni.

Mert ő megadta annak képességét, hogy a fáradtságos feladatok idején helyesen cselekedjünk, és a feledés vakságában megmutatta a hit útját, és ítélőképességet kölcsönzött, melynek révén minden lélek belátja, hogy haszon nélküli tudatlanságából a tudás felé kell igyekeznie, és szüntelenül szorgosan kell fáradoznia, hogy a helyes cselekvéshez szükséges erő hiányát le tudja győzni. Mindehhez a teremtő segítségéért és támogatásáért kell könyörögnie: ő utasítja és irányítja a próbálkozót a külső törvény és a szív buzdító belső hangja segítségével, és a boldog ország dicsőségét azok számára készíti elő, akik győzelmet arattak afölött, aki az embert a rosszra való csábítással eme nyomorúságba taszította és legyőzte.

(Szent Ágoston: *A szabad akaratról* Budapest, Európa Kiadó, 1989. 238-242. o.)

3. Elemezze Aquinói Szent Tamás Isten létének bizonyítására alkalmazott első érvét! Mutasson rá ennek filozófiatörténeti előzményére!

(Megadott műrészlet: Aquinói Szent Tamás: *Summa Theologiae*)

Vajon van-e Isten?

A kérdéshez így kezdünk hozzá:

1. Úgy látszik, hogy Isten nem létezik. Mert ha az ellentétek közül az egyik végtelen lenne, teljesen lerontaná a másikat. Ám e néven, Isten, ezt értjük, hogy ti. végtelen jó. Ha tehát Isten létezne, semmi rosszat nem találhatnánk. Találunk azonban rosszat a világon, tehát Isten nem létezik.

2. Továbbá, amit meg lehet érteni kevesebb elv által, nem kell több elvből magyarázni. De úgy látszik, hogy a világ minden jelensége megérthető más elvekből, feltételezve, hogy nincsen Isten, mivel a természeti dolgok visszavezethetők a természetre mint elvre, a szándékos dolgok pedig visszavezethetők az emberi értelemre vagy akaratra, mint elvre. Semmi szükség tehát Isten létének a föltételezésére.

De ezzel ellentétben áll, amit az Exodus III. fejezetében maga Isten mond: „Én vagyok, aki vagyok.” Feleletül azt kell mondanunk, hogy Isten létét öt úton lehet bizonyítani.

Az első és nyilvánvalóbb út az, amelyet a mozgásból veszünk. Biztos ui., és az érzékek tanúsítják, hogy valami mozog ezen a világon. Mindazt pedig, ami mozog, más mozgatja: semmi sem mozog ugyanis, ha csak nem azért, mert képessége van arra, hogy mozogjon, ami pedig mozgat, ténylegességben van. Mozgatni ugyanis annyit tesz, mint átvinni valamit a képességből a ténylegességbe. Valamit képességből ténylegességbe átvinni azonban csak valamely ténylegességben levő létező képes, amint csak a ténylegesen meleg – mint a tűz – teszi a fát-, amely képessége szerint meleg – ténylegesen meleggé és ezáltal mozgatja és változtatja azt. Nem lehetséges, hogy valami egyszerre ugyanazon szempontból – csak más szempontból – képességben is meg ténylegességben is legyen. Ami ugyanis ténylegesen meleg, nem lehet ugyanakkor képesség szerint is meleg, hanem ugyanakkor képesség szerint hideg. Lehetetlen tehát, hogy ugyanabból a szempontból és ugyanolyan módon valami mozgató és mozgatott is legyen, vagy hogy valami saját magát mozgassa. Mindaz tehát, ami mozog, szükségképpen más által mozog. Ha tehát az, ami mozgat, maga is mozog, szükségképpen más által mozog, s ez ismét mástól. De itt nem lehet a végtelenbe menni, mert akkor nem lenne első mozgató és következésképpen más mozgató sem, mivel a második mozgatók nem mozoghatnak, csak akkor, ha őket is mozgatja az első mozgató, amint a bot sem mozgat, csak ha őt is mozgatja a kéz. Ezért szükséges eljutni valamely első mozgatóhoz, amit semmi sem mozgat, és ezt érti mindenki Istenen.

(*Neotomizmus*, szerk.: Gecse Gusztáv, Budapest, Tankönyvkiadó, 1978. 13-14. o. Aquinói Szent Tamás: *Summa Theologiae* részlet)

**4. „Négyfajta ködkép tartja hatalmában az emberi elmét.” Értelmezze az idézetet, és fejtse ki érveit, érvényesnek látja-e napjainkban is Bacon felfogását a valódi megismerés akadályairól!
(Megadott szövegrészlet: Francis Bacon: *Novum Organum*)**

A ködképek és helytelen fogalmak régen megszállták az emberi értelmet, mélyre eresztették gyökereiket, és nemcsak az utat nehezítik meg az emberi elmének az igazsághoz, hanem ha már nyitva áll is az út, újból felütik fejüket, és hátráltatják a munkát a tudományok megújítása közben; ezért figyelmeztetni kell az embereket, hogy a lehetőségekhez képest vértessék fel magukat ellenük. Négyfajta ködkép tartja hatalmában az emberi elmét. Érthetőség kedvéért a következő nevekkel ruháztuk fel őket: először a törzs ködképei; másodsor a barlang ködképei; harmadszor a piac ködképei; negyedszer a színpad ködképei. A törzs ködképei hozzátartoznak az emberi természethez, az emberek törzséhez, az emberi nemhez. Mert helytelen az állítás, hogy az emberi érzékek a dolgok mértékei; éppen ellenkezőleg: mind az érzékek, mind az elme képzetek az ember hasonlatosságára, nem a világegyetem hasonlatosságára jönnek létre. Az emberi értelem pedig görbe tükre a tárgyak sugaraiknak: saját természetét a dolgok természetével összekeverve eltorzítja és meghamisítja a dolgokat. A barlang ködképei az egyénnek, az embernek ködképei. Az emberi természet általános tévedéseinek kívül ugyanis mindenkinek megvan a maga egyéni ürege vagy barlangja, mely megtöri és beszenyenezi a természet fényét, aszerint, hogy kinek milyen az egyéni természete, milyen neveltetésben részesült, kikkel érintkezik, mit olvas, kiket tisztel és csodál, milyen tekintélyeket ismer el, milyen éltető módon hatnak rá a benyomások, aszerint, hogy gondterhelt és elfogult lélekkel vagy háborítatlan nyugodt szellemmel fogadja őket stb.; világos tehát, hogy az emberi lélek hajlandóságai egyénenként igen változók, zavaró behatásoktól soha nem mentesek, és úgyszólván a véletlen uralodik rajtuk. Helyesen mondja tehát Hérakleitosz, hogy az emberek a maguk kis világában keresik a tudást és nem a nagy, közös világban. Bizonyos ködképeket szinte az emberi nem kapcsolata és társas élete hoz létre: ezeket az emberek érintkezése és együttélése miatt a piac ködképeinek nevezzük. Az embereket ugyanis a beszéd gyűjti társaságba, a szavak viszont az átlagos felfogóképesség szerint alakulnak ki. Ezért a helytelenül és ügyetlenül kialakult szavak szembeötlő módon béklyóba verik az értelmet. Ezen a bajon mit sem enyhítenek a tudósok védekezésképpen alkotott meghatározásai és magyarázatai, sőt épp a szavak tesznek erőszakot az értelmén, a szavak zavarnak össze mindent, és bonyolítják az embereket megszámlálhatatlan hiábavaló vitába és szószaporításba. Végül bizonyos ködképek különféle filozófiai dogmák vagy torz bizonyítási módszerek hibájából gyökeresednek meg az emberi gondolkodásban. Ezeket a színház ködképeinek nevezzük, mert véleményünk szerint ahány filozófiai irány felmerült vagy polgárjogot nyert, ugyanannyi színdarab készült el és került bemutatásra: megannyi képzeletbeli és színpadra illő világ. Méghozzá nem is csupán a már meglévő vagy az ókori filozófiákról és szektákról állítjuk ezt: mivel számtalan ilyen színdarabot lehet kigondolni és tetszetős ruhába öltöztetni, hiszen a legkülönbözőbb tévedések eredhetnek csaknem azonos okokból. És nem csupán a filozófiai rendszerekről gondolkozunk így teljes egészükben, hanem a tudományok legtöbb elvéről és axiómájáról is, amelyek a hagyomány erejéből és hiteléből, valamint hanyagságból kaptak erőre. Ezek a különféle ködképek részletesebb és alaposabb tárgyalásra szorulnak, hogy az emberi értelmet felvértezhessük ellenük.